

УДК 378.046-021.68:005.336.2

Наталія Дика

ORCID iD 0000-0003-1385-5027

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри методики мов та літератури
Інституту післядипломної педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
пр. П. Тичини, 22 а, 02152 Київ, Україна,
n.dyka@kubg.edu.ua

Олександра Глазова

ORCID iD 0000-0002-0554-9858

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри методики мов та літератури
Інституту післядипломної педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
пр. П. Тичини, 22 а, 02152 Київ, Україна,
glazova@kubg.edu.ua

НОВА ПАРАДИГМА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

У статті висвітлено змістові характеристики базових понять дослідження. Розкрито принципи відмінності між компетентнісним і знаннєвим підходами в освітньому процесі та спроектовано їх порівняльну характеристику. Запропоновано технологію моделювання компетентнісно орієнтованих уроків української мови. Подано структуру та зразки моделювання компетентнісно орієнтованих завдань. Акцентовано увагу на тому, що на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників вчителів надаються консультації, пропонуються майстер-класи, науково-методичні кластери, тренінги, семінари, вебінари.

Ключові слова: дослідницька діяльність; ключові компетентності; компетентнісний підхід; компетентнісно орієнтовані уроки; методика навчання української мови; моделювання; освіта дорослих; підвищення кваліфікації педагогічних працівників; післядипломна педагогічна освіта; ситуативно-комунікативні завдання.

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018.3-4.1420>

Вступ. Сучасне суспільство потребує від громадян не лише певної суми знань, а й спроможності використовувати здобуті знання та набуті вміння в різноманітних життєвих ситуаціях, конструктивно спілкуватися, критично мислити, формувати судження і приймати рішення тощо. Нова модель курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників передбачає розвиток фахової компетентності вчителів-словесників з урахуванням їхньої базової освіти, професійного та життєвого досвіду, особистісних інтересів та здібностей; поглиблення та систематизацію знань учителів теорії та практики методики навчання української мови; удосконалення дослідницьких, творчих, інноваційних навичок практичної діяльності; забезпечення загальнокультурного розвитку багатогранних пізнавальних інтересів та духовних потреб особистості. Ефективність упровадження компетентнісного підходу в освітньому процесі гальмується певною непередготовленістю вчителя, що виявляється в недостатньому розумінні ним дидактичних і методичних аспектів моделювання уроків, на яких має відбуватися системне й

цілеспрямоване формування в учнів предметних і ключових компетентностей. Зокрема, у контексті Нової української школи провідною стає необхідність у підготовці грамотної людини з належним рівнем лінгвістичної компетентності, що ґрунтується на системі знань про мову, одиниці мови всіх рівнів (фонетичного, лексичного, словотворчого, морфологічного, синтаксичного), які використовуються як будівельний матеріал для породження та розпізнавання висловлювань, а також правил оперування ними (Дика, 2017, с. 295). Певні труднощі створює недостатнє вміння словесника використовувати компетентнісно орієнтовані вправи і завдання з мови, результатом виконання яких має бути не лише формування, а й досягнення взаємозв'язку в застосуванні ключових і предметних компетентностей.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей реалізації компетентнісного підходу як важливого складника нової парадигми післядипломної педагогічної освіти.

Досягнення мети потребує вирішення таких **завдань**:

- уточнити змістові характеристики базових понять;

- розкрити принципи відмінності між компетентнісним і знаннєвим підходами в освітньому процесі;

- запропонувати технологію моделювання компетентнісно орієнтованих уроків української мови.

Упровадження в систему освіти України ключових, наскрізних і предметних компетентностей базувалося на дослідженнях зарубіжних учених і спричинило появу нових праць українських науковців. Нині досліджуються різні аспекти компетентнісного підходу. Теорію освітніх компетентностей, зміст і методику компетентнісного навчання обґрунтовано в роботах – Н. Авдєєвої, Н. Бібік, О. Божович, Л. Ващенко, О. Гойхман, І. Гудзик, І. Зимньої, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоевої, А. Хуторського та ін. В українській лінгводидактиці з'являються нові творчі проекти щодо впровадження компетентнісного підходу (М. Вашуленко, О. Горошкіна, Н. Голуб, О. Кучерук, Л. Мамчур, В. Ницета, С. Омельчук, А. Никітіна, М. Пентиліук та ін.).

Поняття «компетентнісний підхід». Поняття

«компетентнісний підхід» означає спрямованість навчального процесу на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей кожного учня. Результатом такого процесу має стати формування загальної компетентності, що є інтегрованою характеристикою особистості, яка включає знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі. Реалізація проголошеного концепцією Новаукраїнська школа компетентнісного підходу в навчанні має враховувати особистісні інтереси учнів і забезпечувати розвиток передусім необхідних у реальному житті ключових компетентностей. «З огляду на суть зазначеного підходу, – сказано в Пояснювальній записці до чинної Програми, – знання мають бути інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації учнів, успішного професійного становлення та облаштування особистого життя» (Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класи, 2017). Отже, компетентнісна освіта – особистісно-діяльнісна: з накопичування знань акцент зміщується на здатність особи до практичних дій у конкретних життєвих ситуаціях (табл. 1).

Таблиця 1

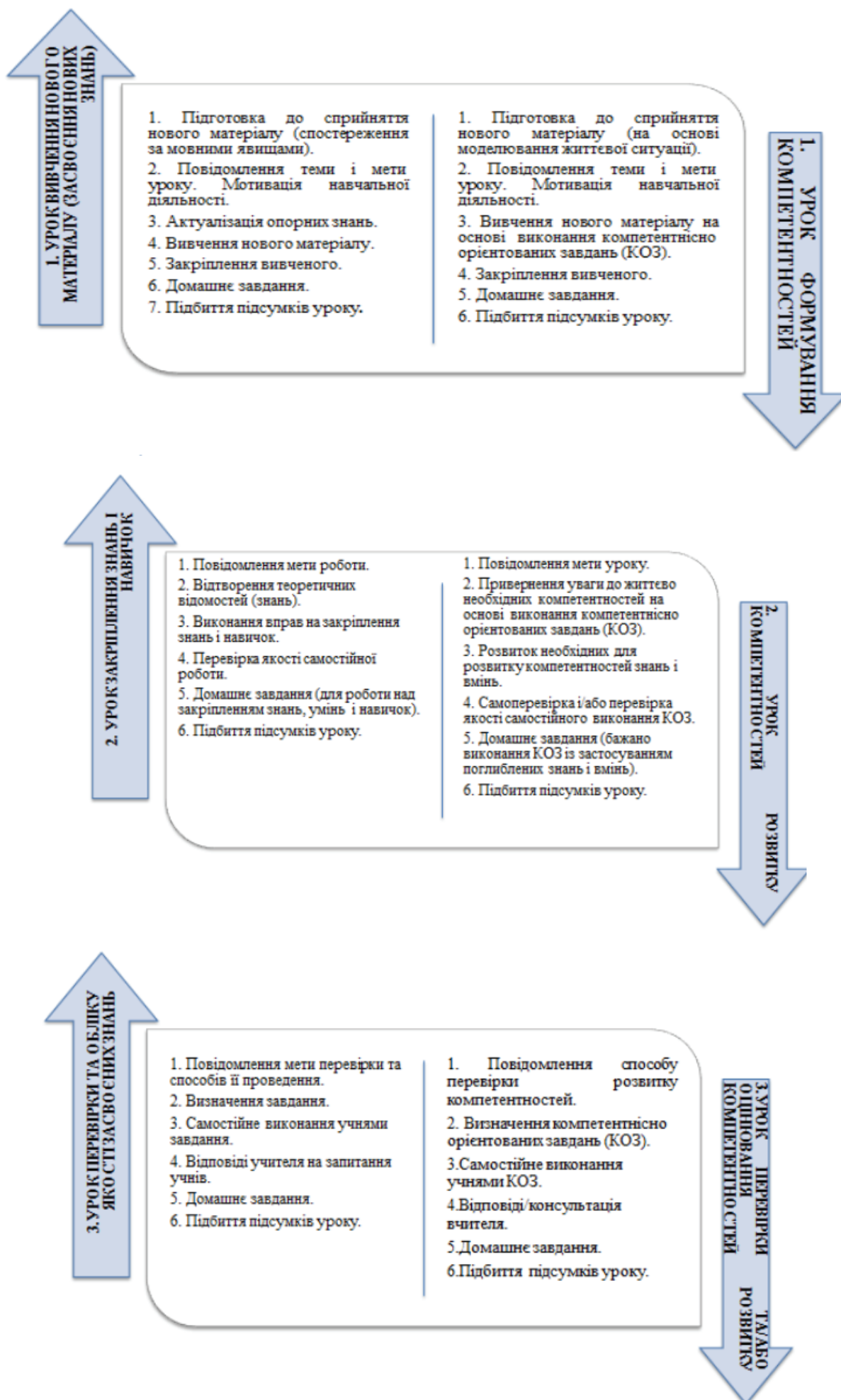
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗНАННЄВОГО ТА КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДІВ У НАВЧАННІ (за О.Я. Савченко)		
Ознаки порівняння	Знаннєвий підхід	Компетентнісний підхід
Мета	Формування всебічно розвиненої, гармонійної особистості.	Формування діяльної, компетентної особистості.
Визначення змісту навчання	Зміст навчання формується «від мети».	Зміст навчання формується «від результату».
Методична реалізація	Позиція вчителя: передає, навчає, формує. Переважає відтворення знань, застосування за зразком. Учитель сам контролює й оцінює навчальні досягнення.	Позиція вчителя: надає перевагу самостійній пошуковій діяльності учнів, проектуванню навчальних і життєвих ситуацій для застосування предметних і ключових компетентностей, залучає до самоконтролю, рефлексії.
Основні результати навчальної діяльності учнів	Цінності, знання, вміння, навички.	Суб'єктність учіння, цінності, знання, вміння, способи самостійної діяльності, ініціативність, особистісне ставлення.

Моделювання компетентнісно орієнтованих уроків. Компетентнісний підхід суттєво відрізняється від знаннєвого за всіма характеристиками організації освітнього процесу: головною й принциповою відмінністю є спрямованість на результат навчання школярів, причому результатом вважають несуму засвоєної інформації, а здатність людини успішно діяти в різних ситуаціях. Моделювання уроків, на яких має відбуватися системнейцілеспрямоване формування в учнів предметних і ключових компетентностей, потребує іншої, суттєво зміненої типології уроків української мови. Типологію таких уроків запропоновано Наказом Міністерства освіти і науки України № 408 від 20.04. 2018 р.: «основними формами організації освітнього процесу є різні типи уроку, а саме: формування компетентностей; розвитку компетентностей; перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей; корекції основних компетентностей; комбінований урок» (Наказ Міністерства освіти і науки України №408,

2018, с. 10). На курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників вчителям надаються консультації, пропонуються майстер-класи, науково-методичні кластери, тренінги, семінари, вебінари тощо щодо типології компетентнісно-орієнтованих уроків, моделювання уроків і структурування компетентнісно орієнтованих завдань. Структуру кожного з таких уроків можна показати в порівнянні з будовою традиційних, які реалізують знаннєвий підхід до навчання мови (рис. 1).

На нашу думку, особливої актуальності набуває формулювання мети уроку та висвітлення в її змісті суті компетентнісного підходу в навчанні. Як зазначено в Пояснювальній записці до Програми, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності сформульовано в термінах компетентнісного підходу (рис. 2).

Уважаємо, у моделюванні як кожного окремого уроку української мови, так і системи уроків, необхідно узгодити мету із очікуваними

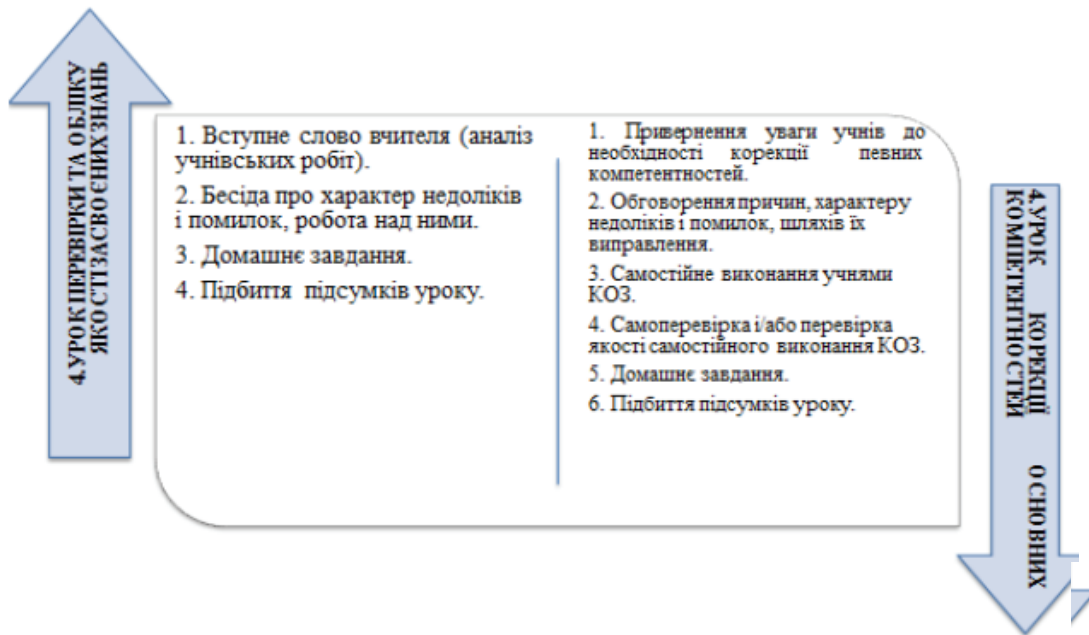

Рис. 1. Структура уроків української мови знанневого та компетентнісного підходів у навчанні

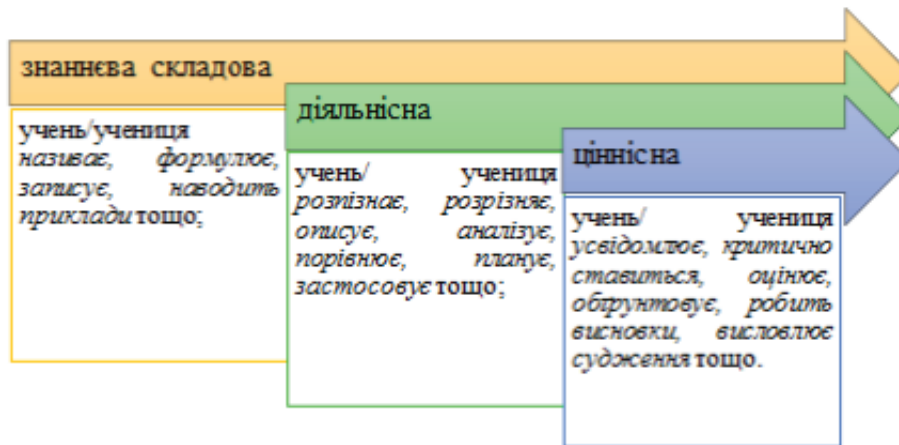

Рис. 2. Знаннєва – діяльнісна – ціннісна складові компетентнісного підходу

результатами, сформульованими в чинних програмах Українська мова Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класи (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України № 804 від 07.06.2017) та Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання 10–11 класи (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України № 408 від 20.04.2018.) Таким чином, цілепокладання, як і визначення результату навчального процесу, має бути пов'язане зі сформульованими в чинній навчальній Програмі очікуваними результатами.

Отже, головне, чого словесник має навчитися передовсім, – це формулювати мету уроку української мови відповідно до визначених чинною Програмою очікуваних результатів освітнього процесу.

Компетентнісно орієнтовані завдання. В основу уроків має бути покладено компетентнісно орієнтовані завдання (КОЗ). КОЗ – це діяльнісне завдання, яке дає змогу розвивати універсальні загальнонавчальні компетентності, вимагаючи застосування накопичених знань у практичній

діяльності для вирішення конкретної навчальної проблеми. Підґрунтям для виконання таких завдань є предметні вміння, вміння працювати з інформацією, дослідницькі вміння, комунікативні вміння. Саме компетентнісно орієнтовані завдання є структурними елементами моделі процесу навчання, в основі якого – особистісні цінності школярів, їхні інтереси, здатність до самостійного прийняття рішень.

Важливою рисою таких завдань є технологічність, яка передбачає наявність чіткої структури (рис. 3).

Форми представлення виконаного завдання різноманітні (рис. 4.), це може бути текст будь-якого стилю та жанру: есе, стаття, нарис, реферат; план або текст доповіді, участь у дебатах, виступ від час дискусії; проведення досліджень, спостережень, складання схем, таблиць, розробка тестових завдань за зразком або алгоритмом; розробка ситуативних завдань; створення кросворда з певної теми тощо.

Компетентнісно орієнтовані завдання не слід сплутувати з широко використовуваними на уроках української мови ситуативно-комунікативними

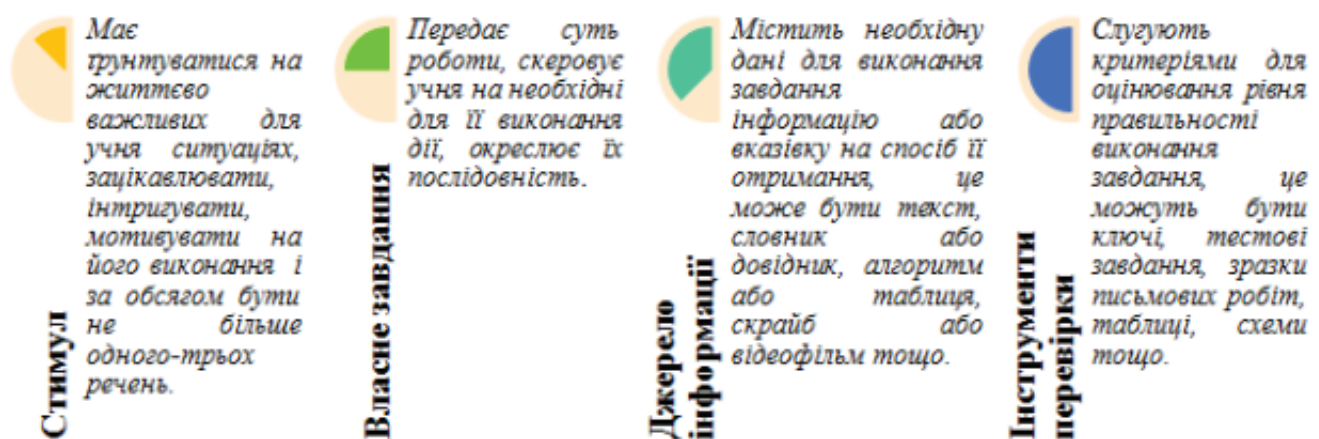

Рис. 3. Структура компетентнісно орієнтованих завдань

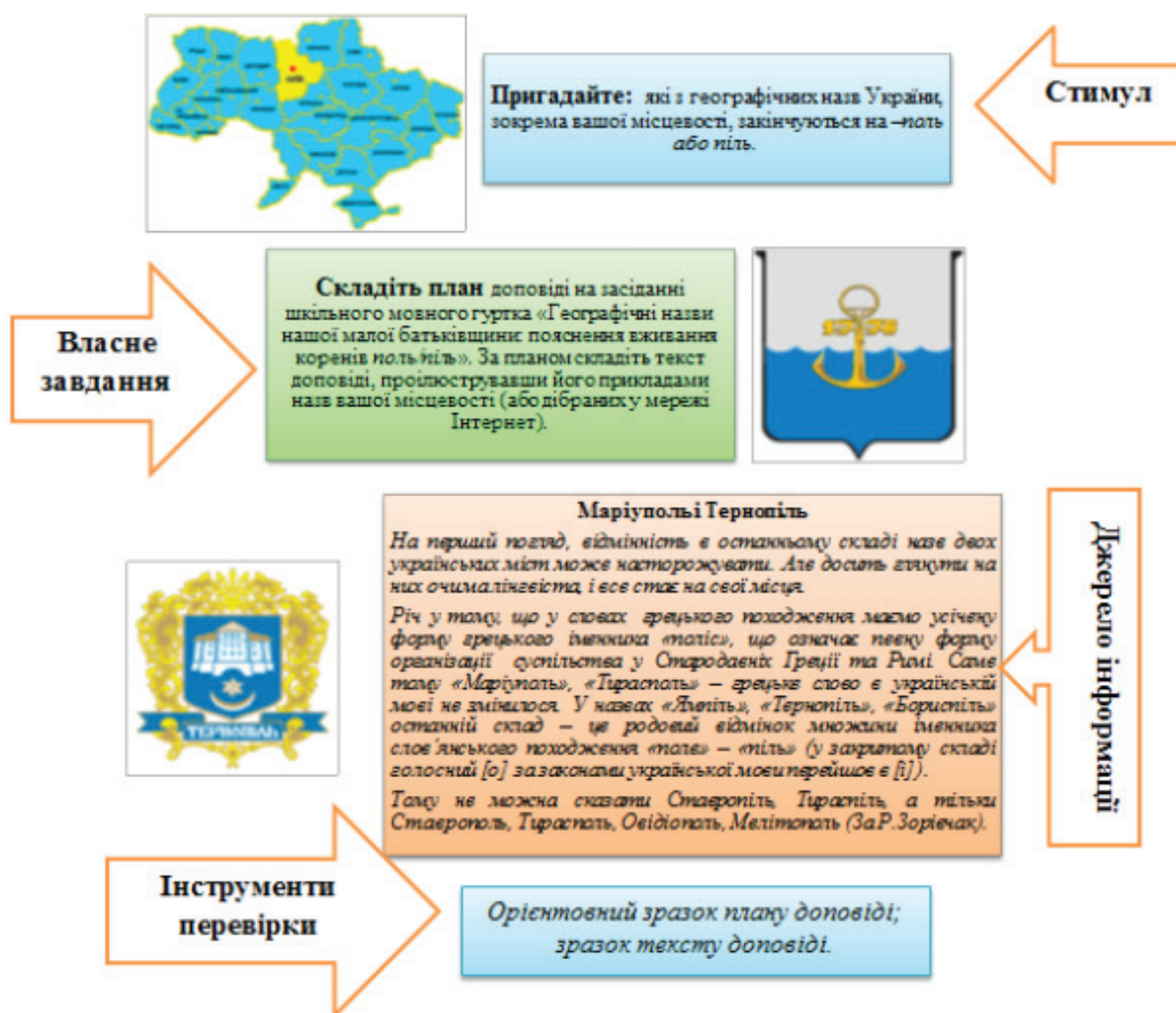

Рис. 4. Зразки моделювання компетентнісно орієнтованих завдань (КОЗ) для учнів 10 класу

завданнями. Ситуативні завдання є проміжним етапом між засвоєнням учнями теоретичних знань і формуванням умінь і навичок практичного використання таких знань у повсякденних життєвих ситуаціях. Головне завдання таких завдань – формування вміння орієнтуватися в уявній або умовній ситуації спілкування, добирати відповідні до мети й умов спілкування мовні засоби.

Крім того, виконання таких справ сприяє формуванню не лише комунікативних умінь учнів, а й навичок культури спілкування, засвоєнню правил етикету.

Компетентнісно орієнтовані завдання вирізняються передовсім тим, що передбачають пошукову діяльність учнів, реалізацію способів самостійної, парної, групової дослідницької

діяльності, створення умов для формування предметних і ключових компетентностей.

Висновки. Реалізуючи проголошений концепцією Нова українська школа компетентнісний підхід у навчанні, словесник має: 1) формулювати мету уроку української мови у відповідності до визначених чинною Програмою очікуваних результатів навчального процесу; 2) створювати й ефективно використовувати оптимальні для досягнення очікуваних результатів навчання

компетентнісно орієнтовані завдання; 3) структурувати уроки на засадах компетентнісного підходу в навчанні.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні лінгводидактичних засад компетентнісного навчання в професійному освітньому просторі вчителя-словесника з метою удосконалення його технологічного інструментарію та розвитку мовної особистості в умовах реалізації Концепції нової української школи.

Література

- Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/9772/1/10-35-1-PB%20%281%29.pdf> (дата звернення: 26.09.2018).
- Дика Н. М. Формування мовної особистості учня загальноосвітнього навчального закладу в умовах реалізації концепції Нової української школи. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 294–297.
- Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/.../1_9-415.docx (дата звернення: 26.09.2018).
- Наказ МОН України № 408 від 20.04. 2018 р. «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня». URL: file:///C:/Users/sasha/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/5ae07991a69e7045039838.pdf (дата звернення: 26.09.2018).
- Савченко О. Я. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми. *Рідна школа*. 2014. № 4–5. С. 12–16. URL: [file:///C:/Users/sasha/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa0.658/I_том.pdf](file:///C:/Users/sasha/AppData/Local/Temp/Rar$DIa0.658/I_том.pdf) (дата звернення: 26.09.2018).
- Сисоєва С. О., Огнев'юк В. О. Підготовка експертів у галузі освіти в Україні. *Освітологія: українсько-польський щорічник*. 2016. № 4. С. 56–65.
- Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класи. *Дивослово*. 2017. № 7–8.
- Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 10, 11 класи. *Дивослово*. 2018. № 7–8.
- Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированой парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.
- Bates E., Devescovi A., D'Amico S. Processing complex sentences: A cross-linguistic study. *Language and Cognitive Processes*. 1999. № 14 (1). P. 69–123. DOI: 10.1080/016909699386383.

References

- Bibik, N. M. (2015). Perevaghy i ryzyky zaprovadzhennja kompetentnisnogo pidkhdohu v shkilnij osviti [Benefits and risks of introducing a competent approach in school education]. *Ukrainian Pedagogical Journal*, 1, 47–58. Retrieved from <http://lib.iitta.gov.ua/9772/1/10-35-1-PB%20%281%29.pdf> (ukr).
- Dyka, N. M. (2017). Formuvannja movnoji osobystosti uchnja zaghaljnoosvitnjogho navchalnogho zakladu v umovakh realizaciji koncepciji Novoji ukrajinskoji shkoly [Formation of the linguistic personality of a student of a comprehensive educational institution in the context of the implementation of the concept of the New Ukrainian School]. *Molodyj vchenyj*, 11, 294–297 (ukr).
- Instruktyvno-metodychni rekomendaciji shhodo vyvchennja v zakladakh zaghaljnoji serednjoji osvity navchalnykh predmetiv ta orghanizaciji osvitnjogho procesu u 2018/2019 navchalnomu roci* [Instructional and methodological recommendations for studying in institutions of general secondary education of educational subjects and organization of educational process in the 2018/2019 academic year]. Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/.../1_9-415.docx (ukr).
- Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №. 408 of 20.04. 2018 «Pro zatverdzhennja typovoji osvitnjoji prohramy zakladiv zaghaljnoji serednjoji osvity III stupenja»* [On Approval of the Typical Educational Program of Secondary Education Institutions of the Third Degree]. Retrieved from file:///C:/Users/sasha/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/5ae07991a69e7045039838.pdf (ukr).
- Savchenko, O. Ja. (2014). Uprovadzhennja kompetentnisnogo pidkhdohu v pochatkovu osvitu: zdobutky i nerozvjazani problem [Implementation of a competency approach to primary education: achievements and unresolved problems]. *Ridna shkola*, 4–5, 12–16. Retrieved from [https://file:///C:/Users/sasha/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa0.658/I_том.pdf](https://file:///C:/Users/sasha/AppData/Local/Temp/Rar$DIa0.658/I_том.pdf) (ukr).
- Sysojeva, S. O., Oghnevjuk, V. O. (2016). Pidgotovka ekspertiv u ghaluzi osvity v Ukrajinі [Training of Experts in the Field of Education in Ukraine]. *Osvitologhija. Ukrainian-Polish Yearbook*, 4, 56–65 (ukr).
- Ukrajinsjka mova. Prohrama dlja zaghaljnoosvitnykh navchalnykh zakladiv 5–9 klasy [Ukrainian language. Program for general educational institutions 5–9 classes] (2017). *Dyvoslovo*, 7–8 (ukr).
- Ukrajinsjka mova. Prohrama dlja zaghaljnoosvitnykh navchalnykh zakladiv 10, 11 klasy [Ukrainian language. Program for general educational institutions 10, 11 classes]. (2018). *Dyvoslovo*, 7–8(ukr).

- Hutorskoj, A. V. (2003). Kljuchevye kompetencii kak komponent lich'nosno-orientirovanoj paradigmy obrazovanija [Key competences as a component of the lishnosno-oriented paradigm of education]. *Narodnoe obrazovanie*, 2, 58–64 (rus).
- Bates, E., Devescovi, A., D'Amico, S. (1999). Processing complex sentences: A cross-linguistic study. *Language and Cognitive Processes*, 14 (1), 69–123. DOI: 10.1080/016909699386383 (eng).

НОВАЯ ПАРАДИГМА ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: РЕАЛИЗАЦИЯ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

Дикая Наталия, кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой методики языков и литературы Института последипломного педагогического образования, Киевский университет имени Бориса Гринченко, пр. П. Тычины, 22 а, 02152 Киев, Украина, n.dyka@kubg.edu.ua

Глазová Александра, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры методики языков и литературы Института последипломного педагогического образования, Киевский университет имени Бориса Гринченко, пр. П. Тычины, 22 а, 02152 Киев, Украина, o.glazova@kubg.edu.ua

В статье освещены содержательные характеристики базовых понятий исследования. Раскрыты принципиальные различия между компетентностным и знаниевым подходами в образовательном процессе, спроектирована их сравнительная характеристика. Предложена технология моделирования компетентностно ориентированных уроков украинского языка. Даны структура и образцы моделирования компетентностно ориентированных заданий. Акцентировано внимание на том, что на курсах повышения квалификации педагогических работников учителям предоставляются консультации, предлагаются мастер-классы, научно-методические кластеры, тренинги, семинары, вебинары.

Ключевые слова: исследовательская деятельность; ключевые компетентности; компетентностно ориентированные уроки; компетентностный подход; методика обучения украинскому языку; моделирование; образование взрослых; повышение квалификации педагогических работников; последипломное педагогическое образование; ситуативно-коммуникативные задачи.

A NEW PARADIGM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION: REALIZATION OF THE COMPETENT APPROACH

Dyka Natalia, PhD (Pedagogy), Associate Professor, Head at the Department of Language and Literature, Institute of In-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv University, 22 a P. Tychny Ave, 02152 Kyiv, Ukraine, n.dyka@kubg.edu.ua

Glazova Oleksandra, PhD (Pedagogy), Associate Professor, Department of Language and Literature, Institute of In-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv University, 22 a P. Tychny Ave, 02152 Kyiv, Ukraine, o.glazova@kubg.edu.ua

The article describes the content characteristics of the basic concepts of research. The principal differences between competence and knowledge approaches in the educational process are revealed and a comparative characteristic is designed. The competence approach differs significantly from the knowledge of all the characteristics of the organization of the educational process: the main and fundamental difference is the focus on the result of schooling, and the result is not the amount of information learned, but the ability of a person to successfully act in different situations. Modelling the lessons that systematic and purposeful formation of subject and key competencies in students requires a different, substantially changed typology of Ukrainian language lessons. The technology of modelling of knowledge oriented Ukrainian language lessons is requested. The structure and models of modelling of competence-oriented tasks are presented. Situational tasks are an intermediate stage between the students' acquisition of theoretical knowledge and the formation of skills and abilities of the practical use of such knowledge in everyday life situations. The main task of such tasks – the formation of skills to navigate in the imaginary or conditional communication, to match the objectives and conditions of communication language means. In addition, the execution of such cases promotes the formation of not only communicative skills of students, but also the skills of the culture of communication, the adoption of rules of etiquette.

Competently oriented tasks are distinguished primarily by the fact that they provide for the search activity of students, the implementation of methods of independent, pair, group research activities, the creation of conditions for the formation of objective and key competencies. Teachers are provided with counselling, teacher training, scientific and methodological clusters, trainings, seminars, webinars, etc. on the typology of competency-oriented lessons, simulation of lessons and structuring of competency-oriented tasks at teacher training courses.

Key words: adult education; competency approach; competency-oriented lessons; improvement of professional skills of pedagogical workers; key competencies; methodology of teaching the Ukrainian language; modelling; postgraduate pedagogical education; research activity; situational and communicative tasks.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2018
Прийнято до друку 30.10.2018